

OWA PUBLIKACIJA JE IZRAĐENA U OKVIRU PROJEKTA KULA JANKOVIĆA: SPOMENIK KULTURE,
POKRETAČ ODRŽIVOG RAZVOJA RAVNIH KOTARA KOJI JE SUFINANCIRALA EUROPSKA UNIJA

Sveučilište u
Zagrebu

EUROPSKA UNIJA

Ova publikacija izrađena je uz pomoć Europske unije.

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Sveučilišta u Zagrebu i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

Kula Jankovića - kulturno-povijesno nasljeđe, obnova, revitalizacija i perspektive

Kula Jankovića danas

Kula Stojana Jankovića je višeslojni spomenik kulture čiju je baštinu moguće pratiti od prapovijesti do današnjih dana¹. Zaštićena je kao *kulturno dobro* izrazito raznovrsnih kvaliteta: kulturno-povijesnih (značajne povijesne ličnosti, od Stojana Jankovića do Vladana Desnice), kulturno-umjetničkih (vrijedne i raznovrsne zbirke) i ambijentalnih (park sa svojim sadržajima spada u kategoriju *spomenika parkovne arhitekture*). Kombinacija svih tih vrijednosti čini kompleks atraktivnim za različite načine korištenja kao i potencijalom za značajnu turističku atrakciju.

Kula Jankovića, kakva je došla do naših dana, temelji se na zdanju iz 17. st., nastalom na negdašnjoj granici Osmanskog carstva. Kasnije nadogradnje odraz su kontinuiranog, višestoljetnog života u kompleksu. U ovom kraju, Kula predstavlja izuzetan i rijedak primjer kombinacije stambenog, gospodarskog i fortifikacijskog objekta. Nalazi se u Ravnim Kotarima, 20-ak kilometara od Zadra, između dva mora i dvije rivijere (3 km udaljen od Novigradskog mora, samo 3 km od izlaza Zadar i autoputa A1, te 10-ak kilometara od aerodroma Zemunik). Ipak, bilo modernog života je dovoljno udaljeno da kompleks obilježava izrazito mirna, pasto-

Kula

ralna, bukolička atmosfera, „izvan vremena“. Središnji dio smješten je na padini brijege, okružen parkom površine oko 4 ha, sa stoljetnim stablima i biranom florom (*arboretum*). U parku je i izvor odlične pitke vode (*Klokotuša*) i više manjih povremenih izvora, veliki bazen-ribnjak (*Peškijera*), te romanička srednjovjekovna crkvica Svetog Đorđa.

Središnji dio kompleksa je pravokutnog oblika, približno 80m x 60m (oko pola hektara), zatvoren djelomično zgradama (stambene, obrambene, gospodarske, spremišta, staje itd.) a djelomično visokim zidom.

OBNOVA KULE FINANCIRA SE
SREDSTVIMA MINISTARSTVA
KULTURE RH

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulturne
*Republic
of Croatia
Ministry
of Culture*

PREUZIMANJE BROŠURE
U DIGITALNOM OBLIKU ZA
MOBILNE UREĐAJE

Crkva Sv. Đorđa

Troetažna kamera zgrada, *Stara kuća* (srce planiranog Muzeja) te zgrada *Kula* (kula-osmatračnica/vidikovac) dijele unutrašnjost kompleksa na dva nejednaka dijela, s prednjim i stražnjim dvorištem (*velikai mala avlja*). Ispod donje terase *Kule* nalazi se prostorna kuhinja (*Stara kužina*) polukružnog (bačvastog) svoda, a u suterenu ispod nje *tamnica* sa podzemnom *samicom* te 'tajna' prostorija sa skrivenim ulazom. *Avlje* imaju izlaze na sve četiri strane svijeta: istočni, glavni izlaz prema cesti, (povijesnoj prometnici, koju pisana vrela nazivaju *Velikom cestom* - *Via Magna*), sjeverni prema dijelu parka s crkvom, južni prema dijelu parka s *arboretumom*, te zapadni, prema izvoru vode.

Kula Jankovića nastala je na „vrućem“ mjestu dodira triju religija i dviju civilizacija. Smještaj na tromeđi Osmanskog i Habsburškog carstva te Mletačke republike rezultirao je turbulentnom poviješću, mnogostrukim interakcijama, dodirima pa i sukobima različitosti, ali i značajnim interkulturnim obogaćivanjima. Ta jedinstvenost mikro-lokacije možda se najbolje odražava u toponimima Islam Grčki i Islam Latinski, selima koja se praktički nastavljaju jedno za drugim.

Višestruko miješanje utjecaja osjeća se u gotovo svemu što je Kula danas. Arhitekton-ska i parkovna rješenja, a posebno artefakti i dokumenti, predstavljaju odraz kulturnih utjecaja prvenstveno sa zapada ali i sa pravoslavnog istoka (grčki ikonopisci, Rusija), no prožeti mnoštvom autohtonih elemenata (npr. dio zbirke ikona, karakteristični etnološki materijali).

Kompleks je, također, izuzetan i po tome što je u tako nemirnom kraju, i pored brojnih političkih mijena, razaranja i raznih vrsta diskontinuiteta i velikih perturbacija, općih² i porodičnih³, uspijevalo zadržati kontinuitet postojanja i osnovnog civilizacijskog usmjerenja. Kula je kroz više stoljeća, iako podalje od nekog stabilnog kulturnog centra, uspijevala opstati kao žarište kulturno-umjetničkih i prosvjetiteljskih vrijednosti (škola, biblioteka, umjetničke i druge zbirke), tako i književnog, pjesničkog i filozofskog života i stvaralaštva te gospodarskih i društvenih aktivnosti. Tu ističemo Kulu kao svojevrsni centar aktivnog političkog života te sjedište jake i moderne poljoprivredne ekonomije⁴.

U objektu se kroz stoljeća nakupilo više dragocjenih zbirki, posebno ikona (16-18 st.), starih crkvenih knjiga i inventara, starog oružja, galerija slika, zbirka grafika,

Tammica

arheološka zbirka (nalazi od prapovijesti nadalje), bogata etnografska zbirka, velika knjižnica na raznim jezicima, lijepi primjeri namještaja, umjetničkih predmeta i predmeta iz svakodnevnog života, zbirka starih fotografija. Tu je i izvanredna arhivska građa, u rasponu od preko 3 stoljeća, uključivo zbirku starih katastarskih i geografskih karata (o zbirkama detaljnije u trećem dijelu ove brošure).

Kompleks je teško stradao 1993.-95. u ratnim zbijanjima, ali je u razdoblju 2003.-2014. g. u velikoj mjeri obnovljen. Većina zbirki, posebno one najvrednije, preživjele su rat, te će biti izložene po dovršenju građevinske obnove. Ipak, već sada su dostupni za posjet veći dio kompleksa te park, sa svojim sadržajima. Od zbirki, *Etnografska zbirka* je izložena u svom originalnom prostoru (*Staroj kužini*), a manji dijelovi drugih zbirki te foto-dokumentacija o Kuli, u drugim, dosad obnovljenim prostorima povijesne jezgre.

25. 07. 2012. djelomično obnovljena Kula službeno je otvorena za javnost i posjetе⁵. Već

i nedovršena obnova potaknula je veliki zamah revitalizacijskih projekata i aktivnosti⁶⁷.

Kula se dokazala kao pogodna i izuzetno privlačna za organizaciju raznih dogadanja, predstava, skupova, radionica, itd.⁸ Kolika je atraktivnost Kule za različite aktivnosti najbolje se vidi kroz činjenicu da su ukupna sredstva dobivena za provedbu tih aktivnosti u Kuli (ponajviše iz EU fondova) već do sredine 2014. g., znatno premašila sveukupna sredstva do sada uložena u građevinsku obnovu kompleksa! Dakle i prije nego li je obnova Kule dovršena, odnosno, prije nego što su svi njeni potencijali postali iskorisiti. Osim statusa *kulturnog dobra RH*, *Muzejsko dokumentacijski centar* (MDC) uvrstio je 2013. g. Kulu Jankovića u Listu muzeja u Hrvatskoj. Po dovršenju obnove, te povratu i prezentaciji njenog cjelokupnog kulturnog blaga, očekuje se da Kula postane vrlo značajno muzejsko-informacijsko-obra-zovno-znanstveno-kulturno središte, te još zanimljivija turistička destinacija, a na dobrobit razvoja uže i šire regije.

Osvrt na povijest Kule

Na mjestu današnje Kule Jankovića i predjelima oko nje živjelo se od prapovijesti, o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi koji potječu od paleolita preko antike do novog vijeka.

U rimsko doba tu, ili u neposrednoj blizini, bila je antička *vila rustica*.

U 17. stoljeću mletačko-turska granica bila je pred vratima Zadra, s nizom osmanskih utvrda od Zemunika do Novigrada; od njih se najveća zvala *Sedd-i islam*⁹, po čemu je selo i dobilo ime. Atributi Grčki i Latinski nastali su u 18. stoljeću, kad je selo razdijelje-

no u dvije parohije ili župe, pravoslavnu i katoličku.

U brojnim bitkama Kandijskog i Morejskog rata (17. st.) posebno su se istakli Janko Mitrović i njegova tri sina Stojan, Zaviša i Ilija. Za ratne zasluge Stojan je 1670. g. dobio u *leno* imanje s utvrdom u Islamu i titulu *Cavaliere di San Marco* (koja se prevodi kao serdar ili vitez Sv. Marka). Bio je vođa Morlaka, kao što je to bio i njegov otac, a poslije smrti kneza Jurja Posedarskog 1981. g. imenovan je Knezom Posedarskim.

Glas o junaštvu Mitrovića-Jankovića pronio

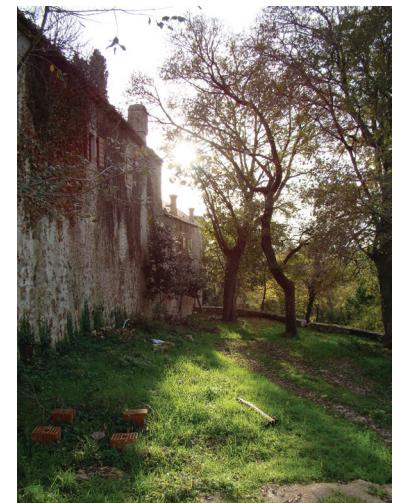
Stara kuća

Sjeveroistočno pročelje

Jugozapadno i sjeverozapadno pročelje

Pogled na Malu avliju

Magazin, unutarnji dio kompleksa

Sjeverni i južni dio parka koji okružuje kompleks

Vrata od vrta

Izlaz na Klokotušu

Klokotuša

Peškijera

se nadaleko i očuvao u epskim pjesmama o Stojanu Jankoviću, kao i u pjevanju Andrije Kačića Miošića o slavnim podvizima Mitrovića-Jankovića u *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga*. Ovi izvori pokazuju da ih je kršćansko stanovništvo, obje vjeroispovijesti, doživljavalo svojim zajedničkim junacima i simbolima zajedničke obrane od Osmanlija. Tako je Stojan Janković, kao legendarni ranonovovjekovni ratnik („uskok“) ostavio jedan od najdubljih transkonfesionalnih tragova u usmenoj pučkoj kulturi¹⁰.

„Junački“, „ratnički“ Jankovići s graničnog područja u 17. stoljeću, u mirnodopskim su se uvjetima 18. stoljeća postepeno transformirali u sofisticirane intelektualce i uspješne poduzetnike. Poslije povlačenja Osmanskog carstva, Kula Jankovića dobiva sve više rezidencijalno-gospodarski karakter. Ona postaje mjesto civilizacijskog i prosvjetiteljskog utjecaja i zračenja: u njoj se stvara biblioteka i arhiv, skupljaju zbirke umjetničkih slika i predmeta, starog oružja, ikona, crkvenih knjiga i liturgijskih predmeta.

Od „mirnodopskih“ Jankovića-Desnica posebno treba istaknuti ličnosti kao što su conte Ilija Dede-Janković¹¹ (1818-1874) svestrani intelektualac, Vladimir Desnica (1850 - 1922) političar i poduzetnik, Uroš Desnica (1874 - 1941) političar, advokat, esejist, Boško Desnica (1886 - 1945) povjesničar, advokat i publicist, te naročito Vladan Desnica (1905 - 1967) koji je u Kuli napisao neke od svojih najvrednijih djela, posebno dijelove romana „Proljeća Ivana Galeba“. U Kuli je i sahranjen, u crkvi-obiteljskoj grobnici 1967. g. Vladan Desnica je i danas, gotovo 50 g. nakon smrti, vrlo „živi“ pisac, te se smatra jednim od najboljih modernih pisaca i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti te *pisac poruka s univerzalnim horizontima čije djelo i danas živi*¹².

Upravo zahvaljujući tim izuzetnim ljudima u praktički svakoj generaciji¹³, Kula se uspjela održati kroz sve mijene, ostavljajući nam bogatstvo kulturnih, umjetničkih i arhivskih sadržaja, s kontinuitetom od preko 3 stoljeća.

breme povijesti, davne i nedavne, te pretvoriti svoju povijesno-uzrokovanu raznolikost u komparativnu prednost, ovaj kraj ima izvanredne prirodne i druge preduvjete da ponovno postane razvijen i bogat.

Kula Jankovića, sa svojim raznovrsnim i višeslojnim vrijednostima, ima veliki potencijal da u tom novom uzletu bitno pomogne i doprine.

Kula Jankovića, revitalizacija i perspektive - muzejski i sveučilišni kompleks, turistički privlačna destinacija

Planom dugoročne revitalizacije kompleksa Kula Stojana Jankovića ovo vrijedno kulturno naslijeđe biti će kontinuirano dostupno javnosti, i to kao značajan baštinski kompleks, ali i sa brojnim aktivnostima od važnosti i za užu i šиру okolicu, koje će uključivati kulturne, edukativne, istraživačke i razvojne te turistički zanimljive projekte.

Muzej i Info Centar Kule Jankovića

S očekivanim skorim dovršenjem obnove povijesne jezgre (što suštinski zahtijeva dovršetak obnove *Stare kuće* i nešto manjih zahvata) stvorit će se uvjeti da se bogati inventar stručno prezentira, kako za posjetitelje tako i za daljnje stručno istraživanje zbirki, biblioteka i arhiva porodica Janković-Desnica.

Po dovršenju dogovora vlasnika s osnivačkim institucijama, povijesni dio kompleksa bi trebao postati *Memorijalno-muzejski tip institucije* u kojoj će se izložili najvredniji dijelovi zbirki i arhiva Kule Jankovića uz prezentaciju značajnih ličnosti povezanih s Kulom, te s posebno izdvojenim dijelom - *Kućom pisca Vladana Desnice*. U smjeru takvih nastojanja, u ljeto 2012. vraćena je u Kulu i otvorena za javnost prva zbirka Kule (*Etnografska zbirka*), te otvorena prva izložba (Izložba fotografija *Ususret obnovljenoj Kuli*) u multifunkcionalnoj dvorani *Salī*. U ljeto 2013. g. otvoreno je za posjete i javnost prizemlje *Stare kuće*, u kojem je privremeno, u prostoriji *Škitorij*, smještena obnovljena bista pisca Sime

Kula i okolica

Veliko prostranstvo plodne zemlje, izvora vode (posebno u Ravnim Kotarima), zdrave klime uz obilje dalmatinskog sunca i čistog Velebitskog zraka, učinilo je ovo područje između Obrovca, Knina i obale i gusto naseljenim i prosperitetnim od predpovijesti do konca srednjeg vijeka. Istovremeno, ovo je jedini prostrani pristup srednjedalmatinskoj obali između planinskih bedema Velebita i Biokova sve do doline Neretve, obali koja je bila ključna za antičku i srednjovjekovnu priobalnu plovvidbu Jadranom.

Taj je položaj za ove krajeve bio i ostao blagoslov i prokletstvo. Ovdje su se pružala najvažnije granice počev od one između Istočnog i Zapadnog Rimskog carstva pa na dalje kroz povijest, uz česte ratove i razaranje - sve do onih u posljednjem ratu. Kao posljedica, ovi su krajevi morali vrlo često kretati ispočetka i obnavljali se, poput feniksa, iz vlastitog pepela. Negdje, u tom stalnom rušenju i obnavljanju, postao je ovaj vrlo bogati antički ager jedno od najsirošnjih i najzaostalijih područja Hrvatske. U novom ciklusu obnove, ukoliko uspješno prebrodi

Idejno rješenje MSC-a (Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Matavulja (rad akademskog kipara Grge Antunca). U tom i u ulaznom prostoru (*Straža*) mogu se naći svjedočanstva brojnih nedavnih i tekućih aktivnosti u i oko Kule (plakati, informativni materijali, i sl.). U 2014. g. u prizemlju *Stare kuće* izložena je foto-dokumentacijska izložba o Kuli i ličnostima koje su je oblikovale kao i o umjetničkim i arhivskim zbirkama. U *Sali* su postavljene dvije nove izložbe: jedna o Vladanu Desnici – kao Zadraninu, Islamljaninu, stanovniku Kule, te druga, o tri nedavno restaurirane umjetničke slike iz Kule, popraćena stručnim objašnjenjima pojedinih koraka složenog procesa restauracije.

Predviđeni *Muzejski dio* zamišljen je kao vrlo moderna ustanova, kako tehnički (interaktivni panoi, virtualna šetnja i pregled eksponata koji nisu izloženi) tako i konceptualno – umjetnost i prošlost prikazane i kao slijed vrijednih i poučnih informacija i kao poticaj rješavanju problema današnjice (koji ionako imaju mnogo korijena u prošlosti).

Ukupni prostor *Memorijalno-muzejskog dijela Kule* imat će neto oko 550 m² zatvorenog prostora, te još oko 320 m² u su-korištenju s drugim korisnicima Kule kao i još oko 120 m² natkrivenog prostora. Zatim, također u su-korištenju, tu su još otvoreni prostori: dvije terase Kule, oko 3000 m² dvorišnog i oko 30.000 m² parkovnog prostora. Gotovo svi ovi dijelovi mogu se posjetiti već sada, jedino je prezentacijski dio još bitno ograničen, u očekivanju dovršetka uređenja dijela unutrašnjih prostora te povratka i postave glavnine zbirki. Nacrt muzeološke studije¹⁴, uz razradu, dopune i potrebne izmjene može poslužiti kao temelj za izradu prezentacijskog postava u *Muzejsko-memorijalnom dijelu* kompleksa. Više povijesnih prostora, unutrašnjih i vanjskih, zajedno sa parkovnim dijelom Kompleksa otvaraju mogućnost za živi rad ove ustanove, kao što su iskustva iz prethodnih godina

već i dokazala (radionice, skupovi, filmski festival). Studija hortikulturnog rješenja¹⁵, osim razrade parkovnih rješenja, ukazuje i na neke dodatne mogućnosti, kao što je atraktivna amfiteatralna pozornica na negdašnjem velikom gumnu, i druga.

Akademске aktivnosti

Drugi, izuzetno važan aspekt revitalizacije uključuje institucionalizaciju znanstvenih i nastavnih aktivnosti, koje su od samog početka obnove prisutne, i to putem osnivanja Međunarodnog sveučilišnog centra (MSC)¹⁶ u okviru kompleksa Kule Jankovića. Centar je zamišljen kao moderna, *state-of-the-art* ustanova, s mogućnošću povremenog smještaja i profesora i studenata.

MSC će se baviti obrazovnim, znanstvenim, kulturnim i razvojnim projektima, putem održavanja blok-nastave, konferencija, ljetnih škola, terenskog rada, umjetničkih i restauratorskih kolonija, itd. Zajedno sa do kraja obnovljenim povijesnim dijelom, imat će izvanrednu šansu da postane atraktivan i međunarodno prepoznatljiv centar značajnih projekata i aktivnosti. Nacrt idejnog arhitektonskog rješenja pokazao je, uz probleme i izazove koje nosi pokušaj da se povijesni prostor koristi za suvremene potrebe, da bi bili poželjni dodatni prostori bez tih ograničenja. Moguća rješenja pokušavaju se naći u neposrednoj blizini Kule, a koja bi, s jedne strane osigurala dodatne prostore za potrebe MSC, a s druge, otvorila nove mogućnosti za razvoj samog sela.

Predviđena Memorijalno-muzejska institucija i MSC u Kuli imat će i komplementarnost i sinergiju, pa odatle i obostrane koristi: su-korištenje zajedničkih unutrašnjih i vanjskih javnih prostora i sadržaja, te pristupačnost arhiva/zbirki i za razgled i za daljnju stručnu obradu, uzajamno pojačavaju i vidljivost i prepoznatljivost Kule Jankovića kao *branda* koji će još jače

privlačiti posjetitelje u muzejski dio, a istraživače i nove projekte u MSC.

Neakademске aktivnosti

Ove aktivnosti uključuju širok raspon djelatnosti od onih turističkih do razvojnih. Osnovni cilj je da budu uskladene s potre-

bama lokalnog stanovništva ali i da doprinose samoodrživosti samog kompleksa. Ove aktivnosti će prvenstveno obavljati nevladine udruge, koje su već i do sada pokazale u tome veliku angažiranost i znatnu uspješnost (www.kulajankovic.hr, www.cms.hr).

Fundus Kule Jankovića – Arhivi i zbirke

Najvredniji dijelovi inventara Kule Jankovića preživjeli su ratna razaranja¹⁷. Umjetničko-kulturno-povijesne zbirke i Arhivi su detaljno popisani i stručno obrađeni^{18 19}, te je u pripremi za

tisk opsežna knjiga M. Savića Fundus Kule Jankovića. Dio asignacija i datacija u ovom poglavlju preuzet je iz izvora navedenih u bilješci br. 18.

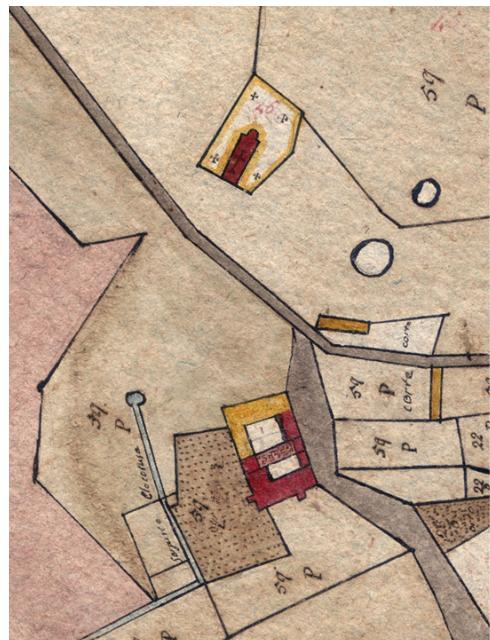

Dukal dužda A. Contarinija , iz 1696 g.

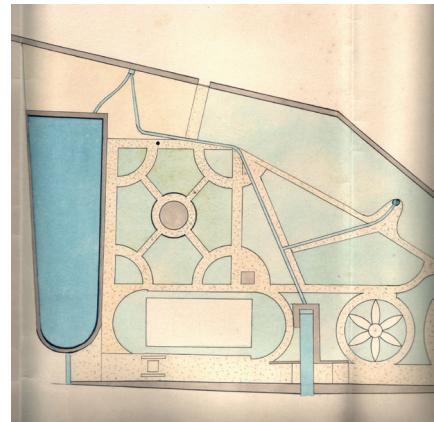
Arhivi

Arhivska građa Kule Jankovića je vrlo opsežna i broji više tisuća stavki te ima raspon od 17. do 20. stoljeća. Obuhvaća arhivalije pojedinih ličnosti iz porodica Janković i Desnica te zbirke dokumenata koji prate razvoj kompleksa Kule Jankovića, nacrta zgrada i parka te katastarskih karata. Tome će se, po obradi, pridružiti i arhiv Vladana Desnice, koji se sastoji od književnog opusa (objavljeni i neobjavljeni rukopisi, prevodilački rad i muzičko stvaralaštvo) i privatnog dijela (opsežna korespondencija, osobni dokumenti).

Jedan od najstarijih i posebno važan dokument arhiva je *Investitura* iz 1670. g., kojom Mletačka republika dodjeljuje za izuzetne zasluge Stojanu Jankoviću titulu *Cavalliere di San Marco* te »kuće nekad u posjedu Turčina Jusuf age Tunića i 400 gonjala zemlje u Islamu«. Ti lijepo i pažljivo ukrašeni

Kula Jankovića (detalj sa katastarske karte Islama Grčkog; obojeni crtež, 1826. g.)

Nacrt dijela parka Kule Jankovića, bojeni crtež, oko 1930.

Dukali (povelje) kojima Mletačka republika odlikuje članove porodice Mitrović-Janković za osobitu hrabrost i zasluge u ratovima protiv Turaka²⁰ imaju i povijesnu i estetsku vrijednost. Na prikazanom Dukalu uočljivi su višebojni razigrani barokni rubovi, koji, uz izbor pergamenta kao podloge, naglašavaju značaj koji je Venecijanska republika davala takvom dokumentu.

U arhivskom fundusu mnoštvo je rukopisa, književnih i pjesničkih, ali i stručnih djela. Ipak, brojnija je korespondencija. Osim privatnih, mnoga pisma svjedoče o aktivnom i utjecajnom bavljenju najrazličitijim javnim pitanjima toga vremena – ekonomskim, kulturnim, povijesnim, političkim, i to na širokom geografskom području. Tako na primjer, pismo grofa Ilije Jankovića ruskom caru Nikolaju, njegova prepiska sa biskupom J.J. Štrosmajerom, ili zahvalnica crnogorskog kneza Nikole Vladimиру Desnici za pomoć bosansko-hercegovačkim ustanicima protiv Osmanlija. Tu je i dokument kojim Austro-Ugarska monarhija Vladimиру Desnici dodjeljuje titulu *vitez* (Ritter). Također su brojni i dokumenti o imanju, agrikulturnim pitanjima, odnosima sa seljacima, itd.²¹

U arhivu se čuva i značajna zbirka starih katastarskih karata iz 18. i 19. stoljeća. Na nekim su prikazi rasporeda građevinskog kompleksa, vlasništvo Mitrovića, potom Desnica. Lako se prepoznaju i danas karakteristični detalji: zgrade, izvor vode, crkva i groblje, putevi, gumno... Arhitektonska dokumentacija, kao i hortikulturna rješenja parka, uglavnom su novijeg datusma (20. i 21. st.). Na prikazanom crtežu dijela parka iz 1930-ih, vide se bazen/ribnjak Peškijeru, s izvorima vode, odvodnim kanalima te uređenim površinama i stazama.

Grb grofa Ilije Dede Jankovića, 19. st.

Zbirka ikona (40 ikona iz 16.-18. st.)

Zbirka ikona svakako je umjetnički najvrednija i najposebnija. Čini ju skup od četrdesetak ikona od kojih je većina ukrašavala crkvicu Sv. Đorđa, koja je bila parohijska crkva do sredine 19. st. Ikone su nabavljane tijekom dužeg vremenskog razdoblja i različitih su provenijencija, a vremenski se datiraju od 16. do kraja 19. st. Najsatirije ikone (16. i 17. st.) uglavnom pripadaju kretskoj odnosno kretsko-venecijanskoj školi. Ovaj specifični stil uspješno ujedinjuje kasnobizantsku slikarsku tradiciju i duh novih stilova zapada - kasne gotike, renesanse i baroka.

Zanimljivo je i da je od ukupno 40 ikona, njih 8 posvećeno Bogorodici, u skladu s kultom Madone koji je i u Dalmaciji bio jako razvijen, a podržava ga je i Venecija.

Dio ikona kasnijeg datuma pripada lokal-

noj ikonopisnoj školi, baroknom majstoru poznatom kao „Slikar starog Benkovačkog ikonostasa“ i njegovim pomoćnicima, pa one imaju i znatnu povijesnu vrijednost. Broj i kvaliteta ikona za crkvu Sv. Đorđa i Kulu svjedoči o snažnim kršćanskim osjećajima porodice Janković - Desnica i pravoslavne parohije Islama u 17-18. st., a također i o visokoj civilizacijskoj razini i međunarodnoj povezanosti, kao i o znatnoj ekonomskoj snazi. Na isti zaključak ukazuje i znatan broj starih liturgijskih knjiga i sakralnih predmeta (rezbareni križevi, kationice, kaleži, kandila i drugi liturgijski pribor) kako za crkvene tako i za privatne obrede (križevi, kalupi za slavske kolače i, naravno, ikone Sv. Georgija, sveca zaštitnika porodice (Krsna slava Mitrovića-Jankovića) te Sv. Nikole (Krsna slava porodice Desnica).

Krist, kretska škola (M. Damaskinos?), 16. st.

Sveti Petar i Pavao, kretska škola (M. Damaskinos?),
kraj 16. st.

Pieta, kretsko-italski rad, 16./17. st.

Bogorodica s djetetom, tipa "Madre della consolazione",
grčko-italski rad, 16./17. st.

Skidanje s križa, grčko-italski rad, 17./18. st.

Sv. Kuzma i Damjan, "Slikar starog Benkovačkog
ikonostasa", 18. st.

Bogorodica s djetetom u prikazu tipa Eleuse, 16. st., grčki rad, tempera na drvu

Galerija slika

Galerija slika sadrži dvadesetak porodičnih portreta (u pravilu većeg formata; ulje na platnu), različitog vremena nastanka i različitih autora, uključivo i dva portreta Vlahe Bukovca (ostavština Vladimira Simića Vladanu Desnici).

Romantičarski portret Stojana Jankovića, slikan sredinom 19. st., iz radionice je zadar-skog slikara F. Salghetti-Driolija. Rađen je prema ranijem portretu stradalom u požaru 1827. g., narudžbom grofa Jankovića. Prikazani mladić vjerojatno je brat grofa Ilije Dede Jankovića.

Zbirka sadrži i nekoliko pejsaža (19. st.), kao i dvije vrlo slikane minijature (19. st.), te više slika religijskog sadržaja (*Ecce homo, Posljednja večera, Sv. Mihajlo i Madonna s Kristom i cvjetom*, sve iz 18. st.; *Put na Golgotu*, početak 19. st.)

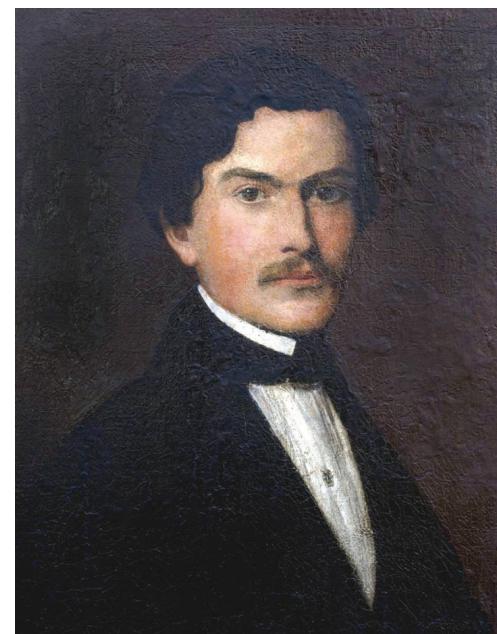
Iz sredine 20. st. je zbirka crteža portreta Vladana Desnice koje su radili istaknuti umjetnici kao Jerolim Miše, Čedo Prica, Dalibor Parač, Fedor Vaić, Miljenko Stančić, Marika Šafran i drugi.

Vladan Desnica, ugljen na papiru, Č. Prica, oko 1958.

Portret Vladimira Simića, Vlaho Bukovac, 1884. g., signirano

Portret mladića, Aksentije Manodić (?), druga polovica 19. st.

Zbirka skulptura

Zbirka skulptura Kule je mala ali vrijedna: barokna kamena bista providura Foscola u prirodnoj veličini koja je prethodno krasila Veliku avliju, sada je smještena u Sali. To je „službeni“ portret ovog slavnog Venecijanskog vojskovođe, u oklopu i s vlasuljom, rađena za javne namjene. Bista Sime Matavulja, također u prirodnoj veličini rad Grge Antunca, izložena je u prizemlju *Stare kuće (Škrlitorij)*, a izuzetna je i antička brončana glava kentaure (rimска kopija grčkog originala, autora Aristeja i Papaje, 1.-2. st. n.e.)

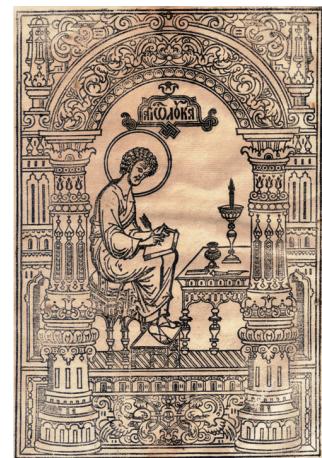
Simo Matavulj, Grga Antunac (oko 1960. g.)

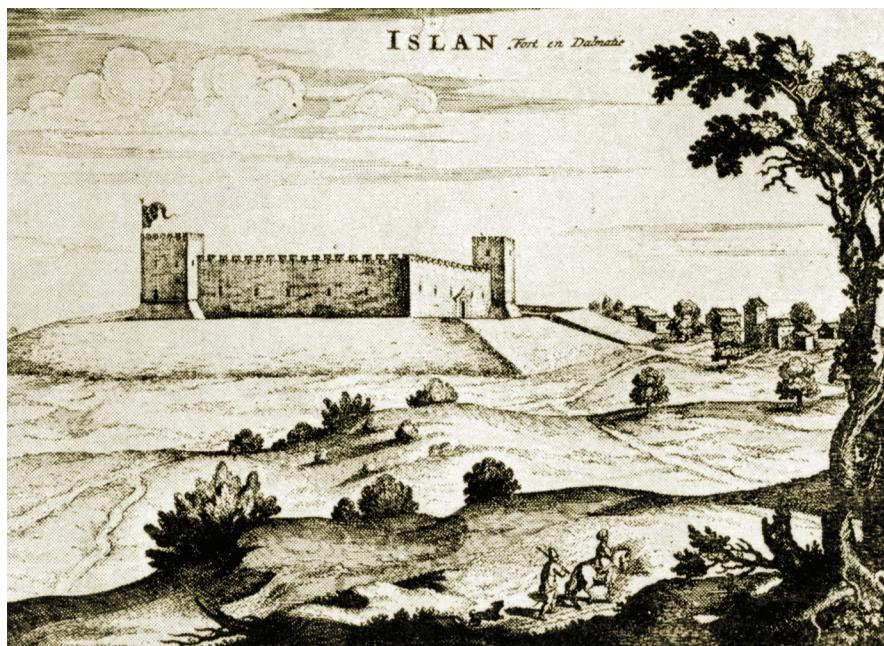
Providur Leonardo Foscolo (17. st.)

Zbirka grafika

Grafičke su od početka Jankovića korištene u Kuli i kao ukrasi i kao dokumenti. Daju prikaze utvrda kao što je Islam i brojnih drugih tvrđava u bližoj i daljoj okolini. Rane grafičke mape (npr. V. Coronelli) imaju i znatnu dokumentarnu vrijednost jer donose prve izglede mjesta ovoga kraja, nekad i kroz prikaze bitaka protiv Turaka u 17. st. Značajni su i likovi svetaca iz 17.-18. st., istaknutih ličnosti iz 19. st. u raznim grafičkim tehnikama kao i sveprisutne grafičke ilustracije u crkvenim knjigama.

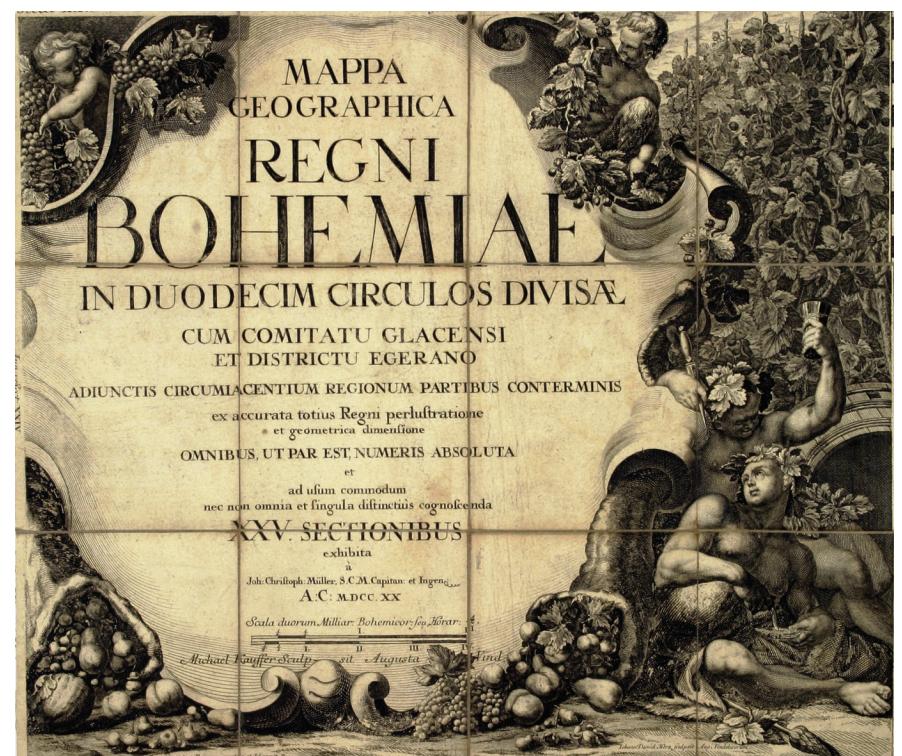

Sv. Luka, drvorez, 27 x 17,2 cm, grčka grafika, 17. st.

Islam, bakrorez, 32,5 x 27,1 cm, Jean Blaeu, 1704. g.

Zbirka starih geografskih karata

Karta Bohemiae (Češke), bakrorez; svaka od 22 sekcije: 57,8x48,8 cm. Autori: Michael Kauffer, Wenceslaus Laurentius Reinner i Iohan Daniel Herz, 1720. g.

Zbirka sadrži preko 130 primjeraka karata, od 18. st. do Prvog svjetskog rata. Najstarija je karta kraljevine Boemije iz 1720. g., izuzetna i po umjetničkim kvalitetama. Od 22 sekcije karte, sačuvano je 9. Naslovna strana barokno je izrađena s klasicističkim motivima Dionizijevog kulta. Zanimljiva je i Karta njemačkih zemalja iz 18. st. crtana grafički sa znakovima za šume, sa sjenama za brda i slično, potom kolorirana. Petnaest sekcija te karte aplicirano je na tkaninu. Stare geografske karte izrađivane su na različite načine, od topografskog i likovnog

znakovlja do oznaka reljefa izohipsama, zatim su tu karte političkih i državnih granica sa ili bez detaljnih topografskih podloga. Blizu polovica karata predstavlja ratne karte, uglavnom austrijskih i njemačkih izdanja, s prikazom stanja frontova u Prvom svjetskom ratu. Neke karte daju i pozicije suprotstavljenih vojnih snaga, smjerove napada, ofenzive i obrane, datume pa čak i doba dana na koje se informacije odnose. Na više karata nalaze se rukopisne bilješke ili grafičke intervencije Uroša Desnice, koji ih je, očito, proučavao.

Zbirka starih fotografija

Zbirka fotografija sadrži preko 1000 primjera i vjerojatno spada u red najvećih privatnih zbirk u Dalmaciji. Stare fotografije čuvaju se u lijepo ukoričenim albumima. Zbirka prati tehnička dostignuća fotografskih tehnika kroz prva desetljeća ove nove umjetnosti, počevši od prvih panotipija (fotografija na voštanom platnu) nastalih oko 1850.g., te čitavim nizom fotografija od oko 1860. pa na dalje. Te stare fotografije izgledom i opremom svjedoče o razvoju umjetničkih stilova u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. st.

Stare fotografije, zbog tehničkih zahtjeva, radovi su profesionalnih fotografa. To su sve redom znana imena rane zadarske fotografije (fotograf danas poznat kao »Anonimni majstor s vinjetom», zatim N. Andrović, Goldstein, H. Fickert, F. Laforest, Karlo Inchostri, Ceregato, T. Burato i drugi). Npr. od sveukupno 40 sačuvanih radova cijenjenog *Majstora s vinjetom*, u zbirci Kule ima ih 10! Brojni su i radovi jednog od najstarijih zadarskih fotografa, Nikole Androvića, te nadasve Tomasa Burata, najveće figure rane fotografije u Zadru i Dalmaciji, majstora međunarodnog značaja, aktivnog od 1875. sve do Prvog svjetskog rata. U zbirci su i mnogi radovi "putujućih" fotografa, nekih i vrlo cijenjenih, iz Beča i iz svih krajeva Habsburške monarhije, zatim iz Italije, Srbije, Rusije, te iz praktički svih gradova Jadranske obale do Kotora.

Zbirka prati i mijene u društvu, iz desetljeća u desetljeće, prvenstveno kroz portrete, uz obiteljske, i drugih najvažnijih ličnosti vremena, ali i kroz skupne portrete različitih grupacija. Također ima i žanr-scena i veduta, preteča poštanskih razglednica.

Album starih fotografija, karton, koža, drvo, 23 x 30 cm, oko 1900. godine

Vladimir, Olga (r. Janković) i Uroš Desnica, fotografija tonirana, kaširana, Tommaso Burato 1878.

Vladimir Simić, fotografija tonirana, kaširana, autor N. Andrović, oko 1870.

Ilija i Jelena Dede Janković, panotipija, 12,3 x 9,5 cm, oko 1850. g., nepoznati fotograf

Zbirka starih razglednica

Zbirka starih razglednica broji 280 primjera, u vremenskom rasponu od kraja 19. st. do sredine 20. st. Osim najčešćih crno-bijelih, ima toniranih, naknadno koloriranih, neke su reprodukcije umjetničkih djela (npr. znatan dio kolekcionarske serije razglednica Domenica Mastriannija: *Cartoline Dantesche - Divina Commedia*), zatim starih grafika (kao serija: tvrdave u unutrašnjosti Dalmacije iz vremena tursko-venecijanskih ratova - Nadin, Karin, Vrana, Poličnik, Islam - te portrete vođa iz tih ratova - Stojana Jankovića, Frane Posedarskog, S. Šorića ...). Razglednice gradova (posebno dalmatinskih - Splita, Zadra, Šibenika,

Benkovca, Novigrada, te iskopina antičke Salone) dokumentiraju promjene koje su ih zadesile u pola stoljeća; npr. promjene izgleda Peristila, Dioklecijanove palače, Marjana, ili potpunog nestanka (npr. razglednica spomenika Nikoli Tomazeu, srušenog iza 1945. g.). Razglednice su naravno i dokument o ljudima i događajima važnim za taj vremenski period. Npr. serija istaknutih ličnosti Austrije i Njemačke iz Prvog svjetskog rata te razgledničke reprodukcije slika ratnih prizora pojedinih austrijskih umjetnika. Razglednice su također i svjedočanstvo o javnim ličnostima koje su tim putem komunicirale s nekim od članova porodice Desnica.

Etnografska zbirka

Etnografska zbirka je prva od zbirki koja je, uz finansijsku pomoć američke zaklade "Tourism Cares", u ljeto 2012. g., vraćena u Kulu. Postavljena je na isto mjesto i na isti način kako je to bio uredio Vladan Desnica sredinom 20. st. Zbirka je iznimna po tome što kombinira upotrebne predmete iz „dva svijeta“: one koji su se stoljećima, praktički nepromijenjeni, koristili u širem ruralnom

području Sjeverne Dalmacije i „gospodske“ predmete (fini uvozni porculan, bakrene grijalice za krevet, pribor za vatromet, i drugo). Interakcija raznih kultura i ovdje je jasno vidljiva: osim domaćih lokalnih predmeta, uvoznih porculana iz Italije i dalje, zbirka sadrži i niz izložaka s karakterističnim turskim stilskim oznakama.

Prosfornjak

Grijalica "scadaletto"

Ibrik

Katriga

Etnografska zbirka, sadašnji postav, u staroj Kužini na prvom katu zgrade Kula

Zbirka religijske primjenjene umjetnosti i crkvenih knjiga i grafika

Zbirka umjetničkih predmeta, a pogotovo Zbirka antikognog namještaja u znatnoj je mjeri stradala u ratu. Preostali dijelovi, kao i obilna dokumentacija o njima, svjedoče o mijenjama od patrijarhalne kulture voda Morlaka do usvajanja gradskog načina života i kulture, kad Kula postaje enklava građanske kulture u prostranom ruralnom okolišu.

Od vrijedne zbirke od oko 30 primjeraka religijskih predmeta iz 17. i 18. st., koji su služili u bogoslužju u crkvi Sv. Đorđa, kao i svetih knjiga, ostalo je relativno malo. Najviše je ostalo crkvenih knjiga, prvenstveno iz 18. st., gdje je od 15-ak preostalo 6. U pravilu su ukoričene dašćicama obloženim kožom; neke, kao evanđelje iz 1727. g., s metalnim ukrasima na koricama i metalnom aplikacijom za zatvaranje. Porijekлом su prvenstveno iz Moskve i Kijevske lavre. Preživjeli su i neki grafički listovi vjerske tematike. Kvalitetna stručna i foto-dokumentacija i jedne i druge zbirke, napravljena je 1992. g.

Arheološka zborka²²

Najstariji nalazi iz blizine Kule su otkriveni puževa dugih i do 40 cm; nastali su nakon isušivanja Panonskog mora.

Tragovi ljudskog naseljavanja i života u okolini Kule sežu od paleolita dalje, u kontinuitetu. U neposrednoj blizini nađeni su ostaci iz neolita (već kod izvora pitke vode Kule, *Klokotuša*), zatim brončanog doba, antike i kasne antike. Najznačajniji antički nalaz sa lokacije u blizini današnje Kule je brončana glava kentaura, rimska kopija klasičnog djela koje se pripisuje grčkim kiparima Aristeju i Papaji. I drugi nalazi iz antičkog doba (kao brojni primjeri rimskog stakla, kamenih urni te miljokazi rimskih cesta...) govore o postojanju vile rustike u blizini. U samu *Kulu*, kao spolija, ugrađena je granitna kolona (vjerojatno egipatskog porijekla) te, u *Staroj kući*, dio praga antičke kuće.

Glava kentaura, bronza, visina 16,5 cm, 1.-2. st. n.e.
Okamine puževa i dijelovi lapidarija te dijelovi romaničke preslice (kamenom zvoniku iznad ulaza u crkvu), koja je prethodila kasnijoj, baroknoj preslici mogu se vidjeti u vanjskim prostorima Kule.

Prapovijesni fosil puža kao spolium u zidinama Kule

Zbirka starog oružja ima posebnu sudbinu: samo par primjeraka hladnog oružja bilo je ostalo u Kuli, a i oni su nestali u ratnom vihoru. Glavnina oružja (145 primjeraka hladnog i ranog vatrenog oružja) sada se nalazi u *Hrvatskom povijesnom muzeju* u Zagrebu. Tamo je došla nakon pripojenja Muzeja Srba u Hrvatskoj, kojem ga je 1948. g. bio ustupio V. Desnica.

Oružje je pripadalo „ratničkim“ Jankovićima, neki primjeri, kao buzdovan, sablja, mač Schiavona, te dio konjaničke opreme vjerojatno i samom Stojanu. Ukupni popis raznih vrsta starog oružja iz Kule Jankovića iznosi 220 primjeraka. Oko polovicu zbirke, sada u Povijesnom muzeju Hrvatske, čini hladno oružje - helebarde, buzdovani, bradva (kao najstarija oružja u zbirci), zatim brojni mačevi, bodeži, noževi, jatagani, turske sablje itd. Najstariji prim-

jerci su iz 16. st., većina direktno iz ratova protiv Turaka u 17. st., u Dalmaciji. Dvori Jankovića su i kasnije vršili svoju funkciju i nakon službenog završetka tursko-mletačkih ratova, a Jankovići su i dalje bili kotarski serdari. Islam je bio centar Gornjih Kotara, s vojnim logorom, pa je dio oružja iz tog doba. Od vatrenog oružja zastupljene su puške kremenjače, trombloni, pištolji, kubure, top mužar... Neki su komadi ukrašeni, neki imaju natpise i žigove proizvođača, poneki čak ugravirano i ime vlasnika. Pori-jeklo oružja je raznoliko, od onog domaćih majstora do talijanskih, turskih, francuskih, bosanskih i drugih. Npr. sablja pripisana Stojanu Jankoviću je indijskog porijekla (tipa *talwar*). Očekujemo da će biti moguće određenu količinu tog oružja izložiti u Kuli, nakon uređenja muzejskih prostora.

Biblioteka s oko 4.000 knjiga na raznim jezicima još je jedna od specifičnosti i vrijednosti Kule Jankovića. Prvi su primjerici iz 17. i 18. st., a posljednji su različita izdanja djela Vladana Desnice iz sredine 20. te 21. st. Knjige pripadaju raznovrsnim područjima: povijest, filozofija, geografija, arheologija, povijest umjetnosti, etnografija, politika, filologija, agronomija, ekonomija i poljoprivreda, rječnici, muzičke note, pravne knjige, te beletristica. Nastajala je kroz potrebe i interes vlasnika Kule, koji su se mijenjali s vremenom. Korisnici su, osim što su se svi bavili upravom i ekonomijom imanja, bili i pravnici, političari, povjesničari, pisci. Biblioteka je tako bila osnova za njihov profesionalni rad. Od beletristike najzastupljenije su ruska, talijanska i francuska književnost. Bibliotekom su se u Kuli, daleko od većih civilizacijskih središta, koristili,

posebno, Ilija Dede Janković, Simo Matavulj (kao učitelj u Islamu i česti gost grofa Jankovića), Vladimir, Uroš i Boško te Vladan Desnica. O njoj je zanimljiva sjećanja ostavio Simo Matavulj u autobiografskoj knjizi *Bilješke jednog pisca*.

U okviru biblioteke je i *Zbirka reprodukcija umjetničkih djela* - pedesetak kvalitetnih reprodukcija velikog formata djela europskog slikarstva, posebno talijanskog, te fotografija arhitektonskih spomenika, posebno iz renesansne Firence. Reprodukcije pokazuju široku kulturu i interes vlasnika Dvora Jankovića za vrhunska umjetnička ostvarenja.

Biblioteci Kule pridružit će se i zagrebačka biblioteka Vladana Desnice (blizu 1.000 knjiga), koja je u mnogočemu i komplementarna Islamskoj.

Kratki životopisi značajnih ličnosti povezanih s Kulom

Stojan Janković, radionica F. Salghetti-Driolija, oko 1850.

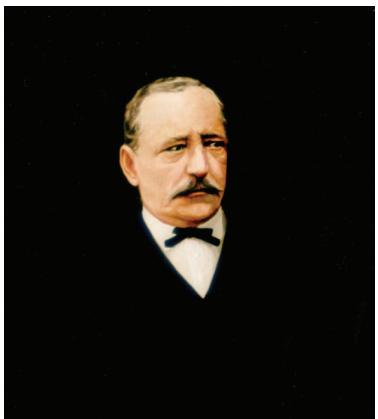
JANKO MITROVIĆ,(1613-1659), rodom iz Žegara, jedan je od voda Morlaka u Kandijskom ratu (1645.-1669.). Sudjelovao je u obrani Šibenika 1647.g. i u brojnim bitkama s Turcima u zaleđu (Lika, Krbava, zapadna Bosna). Poginuo je na bojnom polju na rijeci Cetini.

STOJAN JANKOVIĆ,(?-1687), uskočki serdar. Istakao se vojničkim i organizacijskim sposobnostima u Kandijskom i u Morejskom ratu, boreći se od rane mladosti uz oca Janka Mitrovića. 1666.g. Turci su ga zarobili i odveli u tamnicu u Carigrad, odakle je nakon 14 mjeseci pobjegao. Za svoje ratne zasluge dobio je 1670.g. od Mletačke republike naslov cavaliere di S. Marco i imanje s utvrdom u Islamu Grčkom. Dužd Alvise Contarini postavlja ga 1681. g. za poglavicu svih Morlaka, položaj na kome nasljeđuje Jurja Posedarskog. Godine 1686. obranio je Kotare od pohoda jakih turskih snaga. Sudjelovao je u zauzimanju sinjske tvrđave (1686.), te u mnogim drugim bitkama s Turcima. Poginuo je u bitci 23. 8. 1687., očekujući pomoć na Duvanskom polju. Provedditor general della cavalleria in Dalmazia, Antonio Zeno, opširno opisuje njegovu pogibiju u pismu senatu (Mletački državni arhiv, Senato-Dispacci, navedeno

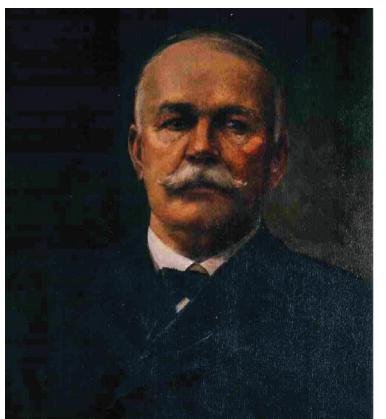
u Istoriji kotarskih uskoka B. Desnice). Sahranjen je, po predanju, u crkvi naselja Budim, blizu Islama. Njegove izuzetne zasluge i hrabrost potakle su nastanak niza narodnih pjesama. Pjesma Ženidba Janković Stojana nadahnula je francuskog pjesnika Lamartinea da napiše pjesmu Pad anđela. Najpoznatija pjesma, Ropstvo Janković Stojana, opisuje njegov bijeg iz carigradske tamnice i povratak u Kotare. Sama činjenica da je kao zarobljenik poslan u tamnicu u Carigrad govorи kako je značajnom ličnošću smatrana. Zabilježeno je da je u jednom ratnom pohodu imao pod sobom 5.000 pješaka i 1.500 konjanika.

ZAVIŠA JANKOVIĆ, (1649-1702), najmlađi brat Jankovića. Vodio je ratne pohode na Liku i Bosnu i dovodio doseljenike u Dalmaciju. Učestvovao u svim većim bitkama Morejskog rata, a posebno se istakao u osvajanju tvrđava Knina i Sinja, gdje je i ranjen. Godine 1696. Mletačka republika dodjeljuje mu titulu cavaliere di S. Marco. Njegov sin Ilija i potomci dobit će 1705. od Venecije titulu conte.

ILIJA JANKOVIĆ, (+1693.) najstariji od trojice braće Mitrovića-Jankovića, ratovalo je samostalno, bez obzira na trenutne odnose Venecije i Osmanskog carstva.

Ilija Dede Janković

Simo Matavulj

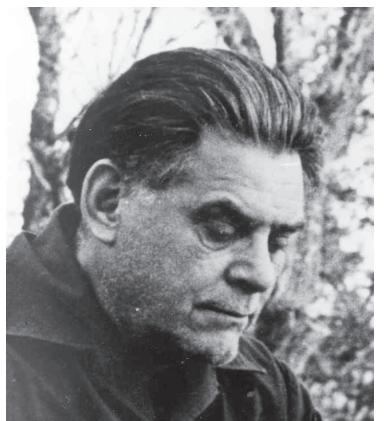
Vladimir Desnica

Uroš Desnica

Boško Desnica

Vladan Desnica

Tako se godine 1678. odmetnuo i napadao tursku teritoriju u vrijeme primirja; generalni providur Valijer osudio ga je 1680. g. na progonstvo i smrt zbog napada na pogranična područja pod turskom vlašću. Nakon turskog poraza pod Bečem 1683. poveo je ustank protiv Turaka u Dalmaciji; uskoro su mu se pridružila i ostala dva brata. Tek kad je Venecija 1684. godine objavila rat Turskoj, nakon što je oslobođena gotovo cijela Dalmacija osim tvrđava Knin i Sinj, Ilija Janković priključio se sa svojim četama venecijanskim vojnim snagama.

ILJA DEDE JANKOVIĆ, (1818-1874) bio je zadnji muški potomak porodice Jankovića. Visoko obrazovan i profinjen intelektualac (studirao je u Padovi), govorio je talijanski, francuski, njemački i ruski, a učio je i latinski i grčki jezik. U Kuli je utemeljio opsežnu knjižnicu. Bio je pisac, publicist i političar. Zalagao se za vjersku snošljivost i slogu među slavenskim narodima. (K. Milutinović: Ilija Dede Janković, Zadarska Revija, 4-5, str. 375 - 401, 1985.). O conte I. Jankoviću, o selu Islamu Grčkom te o Sjevernoj Dalmaciji zanimljivo piše u autobiografskom djelu Bilješke jednog pisca njegov suvremenik, književnik Simo Matavulj, koji je započeo učiteljsku karijeru u Islamu Grčkom. Prilikom smrti Ilijе Jankovića Matavulj je održao dirljiv govor koji je u cjelini objavljen u zadarskom «Novom listu», a za tu je priliku napisao i pjesmu Na grobu Ilijе grofa Jankovića (K. Milutinović, Zadarska revija, 1/1968, 22-24).

SIMO MATAVULJ, (1852-1908), kao pripovjedač i romanopisac zauzima osobito mjesto u naraštaju srpskih realista s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Život uz conte Iliju Jankovića i njegovu bogatu knjižnicu u Kuli, znatno je utjecao na obrazovanje i razvoj umnih i stvaralačkih sposobnosti tog dvadesetogodišnjaka i dalo mu prve poticaje za književni rad. Pored crnogorskih

i beogradskih, Matavulj obrađuje i motive iz života dalmatinskog primorja i Zagore. Njegovo najznačajnije djelo, Bakonja fra-Brne, jedno je od najboljih djela srpskog realizma. U autobiografskom djelu Bilješke jednog pisca nalazimo zanimljive opise prilika, ljudi i krajeva u kojima je živio, među njima i Islama, Kule Jankovića i conte Ilijе Jankovića o kojem govorи s osobitim uvažavanjem i divljenjem.

VLADIMIR DESNICA, (1850 - 1922), političar i poduzetnik. Iz braka s Olgom Janković, kćeri conte Ilijе Dede Jankovića, rodit će mu se sinovi Uroš i Boško. Vladimir Desnica bio je 30 godina načelnik obližnjeg grada Obrovca (1882 - 1912). Poticao je i usavršavao tehnike obrade zemlje i stočarstva na tom području i na svom imanju (za svoje proizvode dobivao je nagrade na poljoprivrednim izložbama).

Aktivno je pomagao bosansko-hercegovački ustank (1875.-1878.) protiv turske okupacije. 1889.g. podržao je Zadarski kompromis o udruživanju hrvatskih i srpskih stranaka u Dalmatinskom saboru. 1903.g. pokrenuo je časopis Novi srpski list. 1905.g. inicirao je donošenje Zadarske rezolucije, kojom su srpski pravaci u Dalmaciji podržali Riječku rezoluciju samo 15 dana poslije njezina donošenja. Arhivska zbirka Vladimira Desnice, koja sadrži i njegovu korespondenciju u vezi s bosansko-hercegovačkim ustankom, sada se nalazi u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu.

Dr. UROŠ DESNICA, (1874 - 1941), pravnik, političar i publicist. Diplomirao je pravo u Beču. Koautor je Zadarske rezolucije iz 1905.g. (javni manifest srpskih zastupnika i političkih stranaka o podršci hrvatskim strankama u središnjem parlamentu u Beču); nakon sloma Austro-Ugarske bio je potpredsjednik pokrajinske dalmatinske vlade i senator u Beogradu, potpredsjednik jugoslavenske knjižnice u

Zadru, predsjednik Srpske banke u Zagrebu te izdavač časopisa Zadarski list. U vrijeme Prvog svjetskog rata bio je interniran u Italiji, zajedno s grupom srpskih i hrvatskih rodoljuba. Poslije 1920.g. seli u Split. Objavio je preko 150 članaka, mnoge od njih u talijanskim, a neke i u njemačkim novinama.

BOŠKO DESNICA, (1886 -1945), pravnik, historičar i publicista. Diplomirao je pravo u Beču. Pisac je brojnih članaka o povijesnim, arheološkim, etnografskim i književnim temama. Na temelju proučavanja mletačkih arhiva napisao je kapitalno djelo u dva toma Istorija kotarskih uskoka od 1646. do 1749. (Srpska akademija nauka, 1950 g.). Njegovi izabrani članci objavljeni su u knjizi Stojan Janković i uskočka Dalmacija (Srpska književna zadruga, Beograd, 1991.), te u knjizi Boško Desnica (Prosvjeta-VBZ, Zagreb 2008).

VLADAN DESNICA, (1905 -1967), pisac, prevodilac, pravnik. Rano je napustio bavljenje pravom (u Splitu i Zagrebu) kako bi se u potpunosti posvetio pisanju. Oba romana (Zimsko ljetovanje i Proljeća Ivana Galeba) doživjela su brojna izdanja i prevode na 18 jezika. Do sada su štampana

dva izdanja Sabranih djela (Prosvjeta, 1975.) kao i Izabrana djela (BIGZ, 1993). Kao piscu koji se izjasnio kao pripadnik i srpske i hrvatske književnosti, dvije knjige su mu bile uključene u izdanje Pet stoljeća hrvatske književnosti, a uvršten je i u Antologiju srpske novele, objavljenu u Francuskoj (Ed. Gaia, 2003.).

V. Desnica i sam je prevodio s francuskog (A.Gide, M.Aymé, J.Paulhan), s talijanskog (B.Croce, G.Cavalcanti, G.Leopardi, I.Silone, L.Venturi, U.Foscolo, E.Sequi, O.Ramous), te s ruskoga (L.N.Tolstoj i A.S.Puškin). Stilska obilježja njegovih djela u rasponu su od realističkih pripovijesti do modernog analitičkog romana u kojem ponire u najdublja značenja ljudskog postojanja. Dosad je o Vladanu Desnici objavljeno oko tisuću bibliografskih jedinica (studija, članaka itd.) na mnogim jezicima. Obilježavanja stote obljetnice rođenja (2005. g.) pokazala su koliko je Desnica i dalje živi pisac, a o tome posebno svjedoče i Desničini susreti, koji se održavaju svakog rujna.

Vladan Desnica sahranjen je po vlastitoj želji u crkvi Sv. Đurđa u Islamu Grčkom.

Jevanđelje, Ruska radionica, 18. st.

Oktoih, Moskovska radionica, 18.st.

Bilješke

¹ Povijesni, geografski i drugi podaci o mikrolokaciji mogu se naći npr. u monografskim knjigama Ivana Basića *Od domus episcopi do Kule Jankovića; Prostorni razvoj Kule Stojana Jankovića u Islamu Grčkom*, Biblioteka Desničini susreti, sv. 1, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije – FF press, Zagreb 2010, te Milorada Savića *Baština Dvora Jankovića*, Istarski muzej Srbije, Beograd, 2006., kao i u opširnoj literaturi navedenoj u tim knjigama.

² Selo Islam i lokalitet Kule promijenilo je mnogo „gospodara“: u 16. st. postalo je dio Osmanskog carstva, zatim nakratko je potpadalo pod Venecijansku republiku, ali nakon mirovnog ugovora nakon Kandijskog rata opet je dio Osmanskog carstva (granična linija Nanni). 1683. g. nakratko ga oslobođaju uskoci predvođeni Jankovićima, a konačno će pripasti venecijanskom teritoriju i kršćanskoj Evropi nakon mirovnog ugovora 1688. g. (linija Grimanni). Nakon pada Venecije, područje dolazi pod francusku upravu a zatim postaje dio Habskurše monarhije, itd.

³ Osim pogibija svih „junačkih Jankovića“ u ranoj životnoj dobi (osim Zaviše, koji je jedini, izgleda, umro u krevetu), ratna razaranja dovodila su čak i do promjena boravišta, a za samu Kulu (teško stradalu prilikom povlačenja Turaka) kasnije je posebno bio razoran požar 1762. g.

⁴ Interesantno je da je gospodarstvo Kule Jankovića stoljećima bilo organizirano i funkcionalno na *par excellance* održivim principima, iako je bilo praktički kontinuiranih vrlo značajnih investicija u razvoj. (Npr. zatvoreni ciklus, sadnja kukuruza, sušenje, korištenje za svinjogojstvo, te opet za gnijojidbu zemlje za novi kukuruz). Također, sve što se moglo sistematski se recikliralo (npr. od dotrajalog „škura“ drvo se koristilo kao ogrjev a okovi bi se prefabrali i ponovno iskoristili). Kroz više od 3 stoljeća (odvoza smeća, naravno, nije bilo) stvarno neupotrebljivog otpada ostalo je ukupno svega nekoliko sanduka zahrđalih metalnih predmeta.

⁵ Kulu je službeno otvorila za javnost pomoćnica ministricе kulture RH, mr.sc. Vesna Jurić Bulatović, uz prisustvo niza ličnosti iz kulturnog i javnog života.

⁶ Popis svih tekućih i završenih projekata te popis svih, vrlo raznovrsnih revitalizacijskih aktivnosti u i oko Kule Jankovića mogu se naći na web stranicama društva: www.kulajankovica.hr. Također, tu je mnoštvo slikovnog materijala i dokumenata o izgledu Kule prije ratnih razaranja 1993.-95.

⁷ Detaljni izvještaji o rezultatima EU projekta: *Kula Jankovića: spomenik kulture kao pokretač održivog razvoja Ravnih Kotara* nalaze se na web stranicama: <http://kula-jankovica.unizg.hr/hr/>.

⁸ Od skupova najdugotrajnije se provode godišnji *Desničini susreti*, znanstveni skup koji redovito izazove značajnu pažnju i stručne i medijske javnosti (vidjeti: *Vladan Desnica i Desničini susreti: pogled unatrag, pogled unaprijed*, ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina, Dijalog s povodom 5, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije – FF press, Zagreb 2013., te ranije knjige - Zbornici skupova *Desničini Susreti*); najveću medijsku pozornost do sad privukao je *Filmski i umjetnički festival Zimsko ljetovanje*, a najveći broj posjetitelja kao i znatnu medijsku pažnju pobuđuju *Dani Kule Jankovića*, koji se od 2011. redovno održavaju svake godine u posljednjem vikendu srpnja. U analizi dobivenih projekata uočena je: a) raznovrsnost tema odobrenih projekata (Kula kao

pokretač razvoja regije, Kula kao paradigma pomirbe i socijalnog sklada, Kula kao turistički zanimljivo kulturno dobro, Kula kao mjesto događanja, manifestacija, skupova, edukacije mladih, mjesto kulturnih, razvojnih i turističkih sadržaja, itd. te b) velika raznolikost investitora: Ministarstvo kulture RH, Ministarstvo turizma RH, Vlada RH, SNV, Obrazovne institucije (UNIZg i FFZg), EU fondovi (i to različite agencije), američka fundacija Tourism Cares i drugi. Posebno je zanimljivo da teme koje teže ublažavanje posljedica rata (smanjenje tenzija, socijalna stabilizacija) imaju velik potencijal za dobivanje EU projekata (3 EU projekta realizirana dosad), jer ih EU iz vlastitih iskustava u mnogim EU zemljama smatra preduvjetom i ekonomskom oporavku i općem napretku regije. Kula, kao zajedničko povijesno nasljeđe i Hrvata i Srba u regiji ima komparativnu prednost i za takve projekte.

9 Sofia Zani, „Stojan Janković u povijesti i legendi”, *Riječ, časopis za slavensku filologiju*, 2/1996., br. 2, str. 170–180

10 Povijesni put i subbine „ratničkih“ Mitrovića-Jankovića posebno su detaljno osvijetlila istraživanja Boška Desnice, temeljena na opsežnim arhivima Venecijanske republike; B. Desnica: *Istorija kotarskih uskoka 1646.-1749.*, sv. I-II, SAN, Beograd, 1950.-1951.

11 M. Savić: *Ilija Dede Janković*, Prosvjeta, Zagreb, 2003. g.

12 D. Roksandić u publikaciji *Desničini susreti i Kula Stojana Jankovića: iskustva i razvojne mogućnosti*, Colloquia 5, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije – FF press, Zagreb 2013., 2014.

13 Spomenute ličnosti nisu nipošto značajne samo za Kulu Jankovića, pa se mogu naći u brojnim leksikonima i enciklopedijama, te monografijama, npr. o Stojanu Jankoviću, Ilijii Jankoviću, Bošku Desnici, Urošu Desnici (u pripremi) i, naravno, više monografija o Vladanu Desnici, kao i u brojnim drugim bibliografskim jedinicama – TV ili radio emisije, knjige, časopisi, tjedne i dnevne novine.

14 http://kula-jankovica.unizg.hr/files/file/Filozofski-fakultet/Muzeolska-studija/Filozofski-fakultet_Muzeolska-studija-o-mogucnostima-prezentacije-bastine-Kule-Stojana-Jankovica_FFZG.pdf

15 <http://kula-jankovica.unizg.hr/hr/medunarodni-sveucilisni-centar/agronomski-fakultet/>

16 Za sjeverni (nekad gospodarski) dio Kule (nešto više od 1/3 kompleksa), sklopljen je 2009. g. sporazum o dugoročnom korištenju kroz uspostavu Međunarodnog sveučilišnog centra. Napori oko toga su daleko napredovali; više informacija na: <http://kula-jankovica.unizg.hr/hr/medunarodni-sveucilisni-centar/>

17 Zbirke su bolje preživjele ratna stradanja od kompleksa Kule, zahvaljujući činjenici da je gotovo čitav fundus arhiva i zbirki M. Savić, dugogodišnji kustos Benkovačkog muzeja, pravovremeno sklonio iz Kule i iz ratne zone i tako spasio.

18 Dio asignacija i datacija u ovom poglavlju preuzet je iz: M. Savić: *Baština Dvora Jankovića*, IMS, Beograd, 2006., zatim iz knjige-kataloga M. Savića: *Fundus Dvora Jankovića*, SNV, Zagreb, u pripremi za tisk, te Vere Borčić, *Ikone Kule Jankovića* (neobjavljeno)

19 Pojedini dijelovi zbirki Kule Jankovića obrađeni su i detaljnije, kao npr. S. Gluščević i I. Fadić: *Antički predmeti u Kuli Stojana Jankovića*; M. Šercar: *Zbirka starog oružja obitelji Vladana*

Desnice; V. Kružić Uchytíl: *Bukovac u Zadru*; Š. Batović: *Prapovijesni ostaci u Islamu Grčkom*, sve u *Zadarskoj reviji*, br. 4-5, 1985. g., itd

20 *Dukalima* su venecijanski duždevi priznali nasljedne viteške titule Ilijii, Nikoli i Stojanu, na ime zasluge porodice Mitrović-Janković u ratovima protiv Osmanlija. U tim dokumentima se nabrajaju sve ratne zasluge, i svi okršaji i vojne službe serdara Stojana (vođe Morlaka), i njegovog oca Janka, do detalja da im se dodjeljuje pravo javno nositi sve ukrase i znakove časti. Najstariji je *Duka* dužda Alvisa Contarinija iz 1696. g.

21 Odnosi vlasnika, kolona i radnika na zemlji u ovom području uređivani su Grimanijevim agrarnim zakonom i pojedinim terminacijama generalnih providura. Npr. *Termínacijā* generalnog providura Reinera (1767. g.) regulira odnose vlasnika zemlje i kolona i radnika na njoj. Zbirka tih dokumenata o parcelama u/oko Islama sadrži 16 dokumenata (od 1720. do 1790. g.)

22 Predmeti arheološke zbirke dospjeli su u Kulu kao slučajni nalazi s lokaliteta u Islamu Grčkom i okolini, tipično s obližnjih oranica, posebno nakon prelaska na duboko oranje. U pravilu je uz svaki predmet bio sastavljen i zapis o mjestu i okolnostima nalaženja. Iako je većina tih artefakata nadena relativno nedavno, već u arhivu Ilijie Dede Jankovića postoji sačuvan prijepis latinskog natpisa s nadgrobne ploče, uz napomenu da je ploča pohranjena u Kuli. Dio arheološke zbirke (rimске urne, fragmenti iz lapidarija i dr.) je nestao u ratno doba. Srećom, obilje arheološkog materijala pronađenog u Islamu Grčkom, Kašiću i okolini može se vidjeti u Arheološkom muzeju u Zadru i u Zavičajnom muzeju u Benkovcu.

Korisnik projekta:
Sveučilište u Zagrebu
Trg maršala Tita 14, 10000 Zagreb
Telefon +385 1 4564 111
Faks: +385 1 4564 111

Zaviše informacija posjetite webstranicu Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije www.strukturnifondovi.hr

Partner u projektu i provedbi aktivnosti:
Društvo za obnovu i revitalizaciju Kule Stojana Jankovića - Mostovi

Ova publikacija izrađena je uz pomoć Europske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Sveučilišta u Zagrebu i ne odražava gledišta Europske unije.

Europsku uniju čini 28 država članica koje su odlučile postupno povezivati svoja znanja, resurse i sudbine. Zajednički su tijekom razdoblja proširenja u 50 godina izgradile zonu stabilnosti, demokracije i održivog razvoja, održavajući pritom kulturnu raznolikost, toleranciju i osobne slobode. Europska unija svoja postignuća i svoje vrijednosti također dijeli i sa zemljama i ljudima izvan njezinih granica.

Slikovni materijali većinom potječu iz dokumentacije porodice Desnica, a ostali izvori su:

a) Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (zračna snimka), b) Novena, Zagreb (fotografije 'Stare kuće' i 'Magazina', objavljene i na <http://www.koda-producija.com/kula-jankovi263.html>), c) Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (idejno rješenje MSC-a), d) slike većine ikona su fotografije M. Brauna; Maja Vurušić: Nedestruktivne istraživačke metode na štafelajnim slikama na drvu, Diplomski rad 2013. g., Akademija likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, e) Katalog Fundusa Kule Jankovića, M. Savića, u pripremi za tisk (reprodukcijske više predmeta iz fundusa), f) D&Z d.o.o. (projektni nacrt)

Grb Jankovića